

Rok Svetlič

Tukaj stojim

Slavoj Žižek je pred kratkim v intervjuju za rusko televizijo vnovič vzbudil pozornost. Kritiziral je samopodobo Evropejca, ki se ne zna orientirati brez dogme o »krivdi belega človeka«. Če Evropska unija ne bo radikalno spremenila odnosa do sebe, naj je v petih letih ne bi bilo več. Težko je oceniti, ali je stopnja alarmantnosti te ocene ustrezna, v grobem pa ima Žižek vsekakor prav. Dogaja se nekaj, kar priča o resnih težavah pri (samo) razumevanju temeljnih vrednot Evropske unije.

Zdi se, da se zadnje čase vse postavlja na glavo. Ne mislimo na teroristične napade, bolj kot vsi taki napadi skupaj na vrednostno zblojenost Evrope kažejo razne informativne zloženke ali spletna stran, ki jo je nedavno financirala nemška vlada. Na njej najdemo napotke ter skice, ki priseljencem sugerirajo, kateri položaji so primerni pri spolnem odnosu z domačini. Ali znake, po katerih prepoznamo, da nekoga silimo v spolni odnos. Noben apartheid, nobena segregacija ni bila do Nezahodnjakov tako žaljiva in pokroviteljska, kot je taka obravnava. Upajmo, da je še čas, da Evropa zleze iz slonokoščene stolpa moralistične vzvišenosti in začne spoštovati dostojanstvo tujcev in tujih kultur. In Žižkova streznitvena klobuta je tu dragocena, saj jo je izrekel nekdo, ki mu res ni mogoče nalepiti pavšalne oznake nestrpnosti in xy-fobije.

1. Greh biti posameznik

Točka, kjer je tako slovenski kot evropski moralistični *mainstream* krenil po napačni poti, je pravzaprav star filozofski problem: odnos med univerzalnim in partikularnim. Gre za delitve, ki jih srečujemo vsak dan: posameznik je tisto partikularno, ki mu stoji nasproti družba, univerzalno. Posamezni državi stoji nasproti mednarodna skupnost, zahodni kulturi množstvo drugih kultur. In tako naprej.

Problem je, da obeh strani teh parov nimamo za enakovredni: univerzalno velja za dobro, do partikularnega smo sumničavi. Če damo preveč teže posamezniku v odnosu do skupnosti, pritrjujemo njegovi sebičnosti. Če poudarimo posamično državo, smo na poti v fašizem ali vsaj v »urbanizacijo«. Če cenimo Evropo, smo le korak od očitka o kulturnem fašizmu. Čisto drugače je z drugo polovico naštetih parov: pravici posameznika stoji nasproti solidarnost, za katero se zdi, da je ni nikoli preveč. Nacionalni kulturi stoji nasproti občečloveška perspektiva, s katero ne moremo zgrešiti, itd.

Ta pogled je v osnovi pravilen: bistvo morale je, da si sposoben preseči svojo partikularno slepoto (sebičnost, samoljubje) in ravnati tako, da ob tem upoštevaš ostale. Skratka, partikularno je treba omikati, kultivirati. Toda ta proces gre lahko predaleč, kar se nam trenutno dogaja. Projekt *kultiviranja* partikularnega prerašča projekt njegovega *likvidiranja*. Tvegana je že razprava o samem obstoju evropskih vrednot, saj je ta avtomatično deležna očitka izključevanja in kulturnega fašizma. Partikularnemu je tako naloženo samouničenje, razpustitev, popolna prilagoditev vsakokratnemu okolju. Šolski primer tega projekta je poziv prostovoljkam (zapisan na medmrežju), ki so delale z begunci, da si zakrijejo obraz. Ker razkrit obraz ženske lahko žali moške iz določenih kulturnih okolij.

2. Likvidacija, ki doseže nasprotno, dva primera

Opisani eksces likvidacije partikularnega ni nov, korenini namreč v naši tisočletni kulturi. Opisali bomo dve ravni partikularnosti – posameznika in evropsko kulturo –, ter njuno dresuro v imenu univerzalnega. Posamezniku stoji nasproti družba, evropski kulturi pa ideal multikulturalnosti. Začnimo pri posamezniku, pri čemer se bomo dotaknili le ene njegove plati, njegovega individualnega blagostanja. Smo ena najbolj egalitarnih skupnosti v Evropi, toda temu navkljub med temeljne družbene probleme vselej naštejemo prav neenakosti. Spomnimo se nelagodja ob predlogu uvedbe t. i. socialne kapice, ki nas ni zmotila zaradi finančnih učinkov, temveč zaradi simbolne geste: posamezniku bi dajala pravico, da od nekega

zneska naprej pretrga popkovino s skupnostjo in zaslužek obdrži samo zase. Z drugimi besedami, ni več del črede.

Toda poskus likvidiranja partikularnega doseže prav nasprotno. Posamezniku podeli njegov status pravni red, kateremu ankete podeljujejo eno najnižjih stopenj zaupanja v Evropski uniji. No, odklanjanje prava kot krivičnega – kot neupravičene potuhe sebičnosti posameznika in ustvarjanja neenakosti –, je proizvedlo prav nasprotno: ekscese partikularnosti. Za hrbtom so nastali nevarni centri moči, ki so s sistematičnimi kršitvami prava začeli obvladovati pretežni del države. Na kratko: medtem ko smo se prepirali o socialni kapici, so tajkuni opravili svoje. Medtem ko revolt egalitarnosti vzdržuje afero o dodatkih na prvih straneh časopisov, je v drugem planu izzvenela novica o pretakanju milijard v davčne oaze. Partikularnega se ne da likvidirati. Če to poskušamo, se nam vrne skozi zadnja vrata, povampirjeno in močnejše.

Čeprav je begunska kriza na prvi pogled nekaj čisto drugega, jo obvladuje isti defekt. Partikularno – tj. evropska kultura, o kateri piše Žižek – je veljalo za nekaj grešnega. Nihče ga ni upal izpostaviti kot medij, v katerem naj priseljevanje poteka. Nasprotno, ob vsaki sodbi glede beguncev se je zahtevalo samozanikanje: »Kdo smo mi, da bomo govorili, kdo sme priti v Evropsko unijo, ko pa imamo na grbi imperialno zgodovino, ki je zavojevala ves svet?« Imperativ »ne sodi, da ti ne bo sojeno« ali »ne očitaj drugemu iveri, ko pa imaš sam bruno v očesu« ni nobeno moralno stališče. Je popolna razpustitev sleherne moralne orientacije. Je imperativ samozanikanja: sploh se ne smem vzpostaviti kot nekdo, ki sodi o nekem drugem. Partikularno je grešno – naj bo to individuum ali evropska kultura –, zato se moram(o) le prepustiti toku sveta. Pa naj bo ta kakršen koli že.

Podobno kot v zgornjem primeru strategija likvidacije doseže nasprotno. Obstoječa preseljevalna politika je ustvarila pojav geta in t. i. *no go* območij. Gre za eksces razlikovanja med »mi« in »oni«, ki je veliko ostrejši, kot ga je kadar koli proizvedlo priseljevanje, dokler ni nad njim bdela multikulturna agenda. Gre za fundamentalizem univerzalnega, ki kulturi okolja vnaprej odreče vsako pravico, da bi postala medij integracije priseljencev.

3. »Tukaj stojim«

To naj bi bile besede Martina Luthra ob slavnem zaslišanju leta 1521, na katerem mu je bila ponujena priložnost, da se odpove svojim prepričanjem. So simbol pravice partikularnosti, ki se ji nikoli ne smemo odreči. Luther se je skliceval na pravico do svobode vesti, ki je ni brez stavka: »To

sem jaz in tako mislim.« Nekaj takega mora čim prej izreči Evropa. Gre za zmožnost zreti svoji partikularnosti v oči, kar je težko. Partikularnost – nekega človeka ali evropske kulture – je stičišče vseh smislov okoli njega/nje. Sama pa je brez smisla. Partikularnosti se ne da utemeljiti. Primer: na osnovi človekovih pravic (kot univerzalnega sistema *par excellence*) nikakor ni mogoče upravičiti, da je tukaj uradni jezik ravno slovenski jezik in ne neki drugi. Nobenega razloga ni, da je Evropa ravno Evropa, entiteta s svojim prav-in-narobe, ki se loči od drugih kulturnih območij. Tako pač je.

Partikularnosti ni mogoče utemeljiti, o njej pravzaprav niti ni mogoče veliko povedati. O univerzalnem pa so, na drugi strani, napisani metri knjig. Zato je bil s partikularnim vselej križ in veljalo je za grešno. Za nekaj, kar je brez smisla in kar je zato šele treba osmisliti. Tu sta dve poti, kultiviranje partikularnega in njegovo likvidiranje. Čas je, da nehamo računati na slednjo. Naša kultura partikularnost *pro forma* celo »ceni«, toda individuumu v resnici ne zna zreti v oči. Tako velja za vrednoto »misliti s svojo glavo«, v imenu česar naj posameznik stopi iz vrste. Problem pa je, da je vrsta posameznikov, ki so stopili iz vrste, bistveno bolj ravna, kot je bila tista prej. Težko je verjeti, da kritičnost prenekaterih intelektualcev do države, zahoda, kapitalizma itd. ne presega nekaj public Naomi Klein ali kakšnega podobnega avtorja.

Podobno se priseljenskim kulturam načelno priznava njihova partikularnost. Toda to je nedolžna partikularnost, fabricirana v filozofskih laboratorijih. Nagovarjajo jo zloženke in spletne strani, ki pripadnika neke kulture »obvešča« o takih bizarnostih, kot je, kaj želi in česa noče ženska v javnosti. Kot da bi šlo le za konvencijo glede znamenj, podobno kot zelena luč pomeni »pojdi«, rdeča pa »stoj«. Le udeležence je treba obvestiti o njihovem pomenu, pa ne bo več ekscesov, kakršen se je primeril v Kölnu za novo leto! Ponavljamo, noben apartheid ni bil do Nezahodnjakov tako ponižujoč, kot je tako pokroviteljsko obravnavanje priseljenca kot »dobrega divjaka« (Rousseau), ki se zgolj ne znajde v novem okolju.

Partikularnost je svojeglava in krvava pod kožo. Treba se je naučiti zreti ji v oči. Tako tuji kot svoji. Dejstvo je, da prihajajo v Evropo ljudje, ki imajo svoj vrednostni sistem izjemno trdovratno priklenjen na svojo partikularno kulturo. In ta se ne bo spremenil s pokroviteljskim »obvestilom« na zloženki. Na drugi strani imamo mi – da, obstaja neki »mi« in s tem ni nič narobe – svoj pogled na prav-in-narobe. Recimo, da Evropa temelji na razsvetljskem paketu vrednot. Če nam svoboda vesti prigovarja, da je nekaj prav in nekaj narobe, je naša dolžnost – ne le pravica –, da pri tem brezpogojno vztrajamo. To je pravica partikularnosti, ki se ji ne moremo

odpovedati, tudi če bi to hoteli. Po eni strani jo je težko prenašati, veliko lažje je bežati pred odgovornostjo s skrivanjem za floskule o strpnosti in sprejemanju drugačnosti. Po drugi strani pa je naša identiteta dar, je vse, kar imamo. Treba se bo naučiti brez sramu reči: »Tukaj stojim in tako mislim.«